

АНДРУХІВ О. І.

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права та публічного
управління,
(ЗВО «Університет Короля Данила»)
ORCID ID: 0000-0003-4871-0143

УДК 347

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.78>

ФІЗИЧНА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

Стаття присвячена комплексному дослідженню правового статусу фізичної особи в рамках цивільного права. У статті детально розглянуто концепції правоздатності та дієздатності фізичних осіб, а також обмеження, які можуть виникати у зв'язку з цими правами. Автор аналізує законодавчі норми, що визначають обсяг і зміст прав та обов'язків фізичних осіб, а також механізми їх захисту в правовій системі України.

Особлива увага приділяється характеристиці правосуб'єктності, яка є однією з ключових складових правового статусу фізичної особи. У статті розглядаються такі аспекти правосуб'єктності, як здатність особи бути носієм цивільних прав і обов'язків з моменту народження і до смерті. Описано особливості правоздатності неповнолітніх, осіб з обмеженою дієздатністю, а також повністю недієздатних осіб. Автор також досліджує законодавчі підстави та умови встановлення опіки та піклування над особами, що не мають повної дієздатності.

У статті аналізуються різні аспекти правового статусу фізичних осіб, включаючи право на ім'я, місце проживання, честь та гідність. Окремий розділ присвячено розгляду прав фізичних осіб у контексті міжнародного права, зокрема, захисту прав людини на міжнародному рівні та впливу європейського права на національне законодавство.

Автор розглядає судову практику щодо захисту прав фізичних осіб, що дозволяє проілюструвати, як теоретичні положення втілюються у практичній діяльності. Використовуючи приклади конкретних судових справ, автор показує, як захищаються права фізичних осіб у різних ситуаціях, і які виклики можуть виникати в процесі правозастосування.

Стаття також досліджує важливість правової визначеності та стабільності правового статусу фізичної особи для забезпечення ефективного захисту її прав та інтересів. Автор підкреслює, що чітке визначення правового статусу фізичної особи є необхідним для забезпечення справедливості та правопорядку в суспільстві.

Висновки статті акцентують на важливості удосконалення законодавства з метою забезпечення більш ефективного захисту прав фізичних осіб, а також на необхідності постійного моніторингу та аналізу судової практики для виявлення прогалин та недоліків у правовому регулюванні правового статусу фізичних осіб.

Ключові слова: фізична особа, правосуб'єктність, правоздатність, дієздатність, права фізичних осіб, цивільне право, захист прав, неповнолітні, обмежена дієздатність, правовий статус, міжнародне право, право на ім'я, місце проживання, честь, гідність.

Andrukhiv O. I. A natural person as a subject of civil rights

The article is devoted to a comprehensive study of the legal status of individuals within the framework of civil law. The article thoroughly examines the concepts of legal capacity and legal competence of individuals, as well as the limitations that may arise in connection with these rights. The author analyzes the legislative norms that define the scope and content of the rights and obligations of individuals, as well as the mechanisms for their protection within the legal system of Ukraine.

Particular attention is paid to the characterization of legal subjectivity, which is one of the key components of the legal status of an individual. The article discusses aspects of legal subjectivity, such as the ability of a person to be the bearer of civil rights and obligations from birth until death. It describes the specifics of the legal capacity of minors, persons with limited legal capacity, as well as those who are completely incapacitated. The author also examines the legislative grounds and conditions for establishing guardianship and care for persons who do not have full legal capacity.

The article analyzes various aspects of the legal status of individuals, including the right to a name, place of residence, honor, and dignity. A separate section is devoted to the examination of the rights of individuals in the context of international law, in particular, the protection of human rights at the international level and the influence of European law on national legislation.

The author reviews judicial practices concerning the protection of individuals' rights, illustrating how theoretical provisions are implemented in practical activities. Using examples from specific court cases, the author shows how the rights of individuals are protected in various situations and what challenges may arise in the process of law enforcement.

The article also explores the importance of legal certainty and the stability of the legal status of an individual to ensure effective protection of their rights and interests. The author emphasizes that a clear definition of the legal status of an individual is necessary to ensure justice and legal order in society.

The conclusions of the article highlight the importance of improving legislation to provide more effective protection of individuals' rights, as well as the necessity of continuous monitoring and analysis of judicial practice to identify gaps and deficiencies in the legal regulation of the legal status of individuals.

Key words: *individual, legal subjectivity, legal capacity, legal competence, rights of individuals, civil law, protection of rights, minors, limited legal capacity, legal status, international law, right to a name, place of residence, honor, dignity.*

Фізична особа, як суб'єкт цивільних прав, займає центральне місце в правовій системі будь-якої держави, оскільки саме фізичні особи є основними носіями прав та обов'язків, що виникають у сфері цивільних правовідносин. Для повного розуміння правового статусу фізичної особи необхідно розглянути основні елементи, що визначають її правосуб'єктність, правоздатність та дієздатність, а також специфічні аспекти правового регулювання різних категорій фізичних осіб.

Правосуб'єктність є фундаментальним поняттям у цивільному праві, яке визначає здатність фізичної особи бути носієм цивільних прав та обов'язків. Вона складається з двох основних елементів: правоздатності та дієздатності. Кожен з цих елементів відіграє ключову роль у визначенні обсягу та змісту правового статусу фізичної особи [1].

Правоздатність — це здатність фізичної особи мати цивільні права та обов'язки. Правоздатність виникає з моменту народження людини і припиняється з її смертю. Вона є універсальною і рівною для всіх фізичних осіб, незалежно від їхнього віку, статі, національності або інших обставин. Правоздатність включає право на життя, здоров'я, честь, гідність, ім'я, авторські права, право власності та інші немайнові та майнові права. Це означає, що

кожна людина від народження має потенційну можливість бути суб'єктом різних правовідносин, зокрема мати майно, укладати договори, виступати у суді тощо [1].

Дієздатність — це здатність фізичної особи своїми діями набувати цивільних прав і створювати для себе цивільні обов'язки. Дієздатність поділяється на повну, часткову та обмежену. Повна дієздатність настає з досягненням повноліття (18 років). З цього моменту особа має право самостійно укладати будь-які правочини та нести відповідальність за свої дії. Проте існують випадки, коли неповнолітні можуть мати часткову дієздатність. Так, особи у віці від 14 до 18 років можуть укладати деякі угоди за згодою їхніх законних представників, зокрема укладати трудові договори, розпоряджатися заробітком або стипендією [1].

Обмежена дієздатність може бути встановлена судом для осіб, які через психічний стан або зловживання алкоголем, наркотичними засобами не можуть самостійно керувати своїми діями. У таких випадках для них призначається опікун, який допомагає здійснювати їхні цивільні права та обов'язки. Також існує категорія повністю недієздатних осіб, які за рішенням суду визнані недієздатними через психічний розлад. Для таких осіб встановлюється опіка, і всі правочини за них здійснюють опікуни.

Правосуб'єктність фізичних осіб також регулюється спеціальними нормами, які визначають особливості правового статусу різних категорій осіб. Наприклад, для неповнолітніх встановлені особливі правила щодо укладення правочинів, здійснення трудової діяльності, навчання та виховання. Особи з обмеженою дієздатністю або повністю недієздатні особи мають право на захист своїх прав через опікунів або піклувальників, які представляють їх інтереси у правовідносинах [1].

Важливим аспектом правосуб'єктності є право на захист своїх прав та інтересів у суді. Фізичні особи мають право звертатися до суду за захистом своїх прав та інтересів, подавати позови, брати участь у судових засіданнях, надавати докази, оскаржувати рішення суду та виконувати інші процесуальні дії. Це право забезпечує можливість ефективного захисту прав та інтересів фізичних осіб у разі їх порушення [2, с. 24].

Крім того, правосуб'єктність фізичних осіб включає право на свободу діяльності та вибір сфери застосування своїх здібностей і можливостей. Це означає, що кожна людина має право самостійно обирати свій життєвий шлях, займатися будь-якою законною діяльністю, обирати місце проживання, пересування, вступати у шлюб та створювати сім'ю, народжувати дітей та виховувати їх, здобувати освіту та професійні навички.

Таким чином, правосуб'єктність фізичної особи є комплексним поняттям, яке охоплює правоздатність та дієздатність, а також різні аспекти правового статусу особи, її права та обов'язки, механізми захисту цих прав та реалізацію своїх можливостей у суспільстві. Правосуб'єктність забезпечує фізичній особі можливість бути активним учасником цивільних правовідносин, захищати свої права та інтереси, а також вільно здійснювати свою життєву діяльність у межах, визначених законом для виявлення прогалин та недоліків у правовому регулюванні [3, с. 67].

Правовий статус фізичної особи є багатогранним і охоплює різні аспекти, серед яких важливе місце займають такі фундаментальні права, як право на ім'я, місце проживання, честь та гідність. Кожне з цих прав має свої особливості та є невід'ємною частиною правосуб'єктності фізичної особи.

Право на ім'я є одним із основних особистих немайнових прав фізичної особи, яке захищається національним законодавством та міжнародними нормами. Ім'я індивідуалізує особу в суспільстві, є засобом її ідентифікації та може включати прізвище, власне ім'я та по батькові. Це право передбачає можливість особи обирати, змінювати своє ім'я, а також вимагати від інших осіб його належного використання. Важливим аспектом цього права є захист від неправомірного використання чи викривлення імені, що може завдати моральної шкоди [4].

Право на місце проживання гарантує кожній фізичній особі свободу вибору та зміни місця свого постійного або тимчасового проживання. Це право включає також право на недоторканність житла, що означає, що без законних підстав та згоди особи ніхто не має права проникати в її житло. Право на місце проживання забезпечує особі можливість вільно

обирати, де вона бажає проживати, створювати комфортні умови для свого життя, а також гарантує захист від будь-яких посягань на її житлові права.

Право на честь та гідність є одними з найважливіших особистих немайнових прав фізичної особи. Честь особи відображає її соціальну оцінку, репутацію, а гідність пов'язана з внутрішнім усвідомленням своєї цінності та самоповаги. Законодавство захищає ці права від будь-яких форм посягань, таких як образа, наклеп, поширення неправдивої інформації, яка може завдати шкоди репутації чи моральному стану особи. У випадку порушення цих прав фізична особа має право на захист, зокрема через суд, а також на відшкодування завданої моральної шкоди [4].

Крім зазначених, існують й інші аспекти правового статусу фізичних осіб, які також є важливими для їх повсякденного життя та діяльності. Серед них можна виділити право на свободу пересування, яке гарантує можливість вільно пересуватися територією держави та за її межі; право на приватне життя, що включає захист особистих даних та конфіденційної інформації; право на особисту недоторканність, що гарантує захист від фізичного насильства та примусу; право на вільний вибір професії та місця роботи, яке забезпечує можливість реалізації своїх професійних здібностей та кар'єрного зростання [4].

Правовий статус фізичної особи, включаючи такі аспекти, як право на ім'я, місце проживання, честь та гідність, є комплексним і важливим елементом правової системи, що забезпечує захист основних прав та свобод кожної людини. Ці права є невід'ємними і охороняються як національним законодавством, так і міжнародними нормами, що забезпечує їх ефективну реалізацію та захист у випадку порушення. Забезпечення правового статусу фізичної особи є ключовою умовою для побудови справедливого і правового суспільства, де кожна людина може вільно та безпечно реалізовувати свої права та інтереси [5, с. 33-34].

Судова практика відіграє ключову роль у захисті правового статусу фізичної особи, забезпечуючи реалізацію та захист конституційних і законодавчих прав. Це стосується як національних судів, так і міжнародних судових органів. Нижче розглянуто детально кілька аспектів цього питання.

Однією з основних функцій судової практики є забезпечення права на справедливий судовий розгляд, гарантованого як національним законодавством, так і міжнародними угодами (наприклад, стаття 6 Європейської конвенції з прав людини). Судові органи забезпечують, щоб особи мали доступ до правосуддя, могли захищати свої права та отримувати обґрунтовані й справедливі рішення [4].

Вдосконалення законодавства для підвищення охорони правового статусу фізичної особи вимагає комплексного підходу, що включає як зміни в законодавчих актах, так і вдосконалення правозастосовної практики. Нижче наведено основні напрями, які можуть сприяти покращенню захисту прав фізичних осіб, а саме

- оновлення та гармонізація законодавства;
- вдосконалення процедур правозахисту;
- захист прав в цифровому середовищі;
- посилення відповідальності за порушення прав;
- підвищення рівня правової освіти та обізнаності;
- підтримка діяльності громадських організацій;
- зміцнення незалежності судової влади;
- вдосконалення механізмів альтернативного вирішення спорів;
- посилення міжвідомчої координації;
- підвищення ефективності правоохоронних органів [6, с. 28-37].

У процесі дослідження фізичної особи як суб'єкта цивільних прав було виявлено декілька ключових аспектів, які є визначальними для розуміння її правового статусу, ролі та значення у цивільно-правових відносинах. Фізична особа є основним і найважливішим суб'єктом цивільного права. Її правовий статус визначається системою прав, свобод і обов'язків, закріплених у Конституції України, Цивільному кодексі України та інших нормативно-правових актах. Фізична особа наділена загальноцивільною правоздатністю

з моменту народження і зберігає її протягом усього життя. Фізична особа має правоздатність, яка включає можливість мати цивільні права та обов'язки, а також дієздатність, яка визначає здатність своїми діями набувати для себе права та створювати обов'язки. Дієздатність фізичної особи розпочинається з досягнення повноліття, але може бути обмежена або припинена за рішенням суду в окремих випадках. Захист прав фізичної особи здійснюється через систему судів загальної юрисдикції, а також через міжнародні механізми, такі як Європейський суд з прав людини. Важливу роль у цьому процесі відіграє забезпечення права на справедливий судовий розгляд та можливість апеляційного оскарження рішень.

Список використаних джерел:

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV: станом на 28 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Форманюк В. Поняття правового статусу фізичної особи. *Юридичний вісник*. 2014. Вип. 5. С. 23-26.
3. Трихліб К.О. Правовий статус фізичної особи. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. Вип. 8. С. 66-68.
4. Поняття фізичної особи в цивільному праві зарубіжних країн і джерела її цивільно-правового статусу. *Букліб*. URL: <https://buklib.net/books/23293/>
5. Хаустова М. Суб'єкт права як елемент правової системи суспільства. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3 (58). С. 29–38.
6. Hart H. L. A. Definition and Theory in jurisprudence. *The law Quarterly Review*. Vol. 70. London. 1954. P. 45

